

A MAGYAR NŐMOZGALOM RÉGI DOKUMENTUMAI.

Írta: B.-SCHWIMMER RÓZSA.

A modern nőmozgalom írott emlékei a tizennyolcadik század utolsó évtizedeiből datálódhatnak. Nem mintha ezen idő előtt tollal nem harcoltak volna a nő emberi egyenértékének elismerése mellett. Az ókor íróit tekintetbe sem véve csak a középkor modern szellemű irataira utalunk.

De ezek jobbára egyes magasan fejlett egyéneknek — csak jóval megjelenésük után

méltatott irodalmi munkái, amelyek a maguk idején nem tettek és az irodalom forgalmának nehézségei miatt nem is tehettek a tömegre, különösen a nők tömegére megfelelő hatást. Az 1780-as év körül kelt munkák már tömegmozgalmak előjelei vagy éppen már tömegmozgalmakból kifolyólag íródtak. Úgy a franciák, mint az angolok és a németek erre az időre teszik modern értelemben vett nőmozgalmuk keletkezését.

Franciaországban Condorcet filozófiai műveiben magvas fejtegetéseket szán a nőmozgalomnak. Többek között 1789-ben a „Journal de la Société”-ben éles cikkel kel ki

. Christine de Pisan (francia író a XV. sz.) „La cité des Dames” című művében a nő tudományos kiképzése érdekében emel szót.

Cornelius Agrippa von Nettesheim: „De nobilitate et praecellentia foemini sexus” 1505-ben latinul, 1721-ben német fordításban: „Des Cornelii Agrippae anmuthiges und curieuses Tractätgen von dem Vorzug des weiblichen vor dem männlichen Geschlecht” címen jelent meg.

Modesta di Pozzo di Torci a nők fölényét hangsúlyozó iratai 1595-ben jelentek meg.

Daniel Defoe: „Essay on projects” London 1697-ben a nőképzés mellett szól.

Mary Asteil: „A serious proposal to the Ladies for the advancement of their true and greatest interest. By a Lover of her sex. London 1694. stb. stb.

L. Oeuvres de Condorcet publiées par A. Condorcet-Connor et M. F. Arago. Paris 1847.

a forradalom ellen, amely az emberi egyenjogot mélyen sértette, amikor a polgári jogokból kizárta a nőket. A nők egyenjogúsítása körül folyó vitában ma használt pro- és contra-érvek hajszálnyi változatosság nélkül ismétlik Condorcet és kortársai érveit és a már általuk vitatott ellenérveket.

Angolországban nő állt a szellemi mozgalom élén. Mary Wollstonecraft 1792-ben adta ki minden ízében radikális, „Vindication of the rights of women” című munkáját, melyben a nőkérdés minden problémáját érinti, amikor a nő gazdasági függetlenségét, a nemek közös oktatását és sok egyebet követel, ami részben még ma is csak követelése a nőmozgalomnak. Wollstonecraft munkáját rögtön több nyelvre fordították. Nyomában élénk, heves támadások keltek, amelyeket a szerző és hívei tudományos tárgyilagossággal, de alkalomadtán tüzes szenvedélyességgel is cáfoltak.

Ugyancsak 1792-ben Berlinben névtelenül jelent meg az „Über die bürgerliche Verbesserung der Weiber” című munka,* melynek szerzőjéül később „Theodor Gottlieb von Hippel, derzeit dirigierender Bürgermeister, Geheimer Kriegsrat und Stadtpräsident von Königsberg” jelentkezett.

Ő is fellázad a francia forradalom szűkeklésége ellen és óva int a rabszolgaság minden formájától, mert „ha a rabszolgaságot csak egyetlen egy vonatkozásban is megtűrjük, az hovatovább mindeneket újból rabszolgaságba dönt.” A közös oktatásban és a nő gazdasági függetlenségében látja ő is a helyzet javulásának feltétlenül szükséges eszközeit. A politikai egyenjogúsítást pedig nemcsak az emberi jog, hanem az állam javának szempontjából követeli.

Condorcet, Wollstonecraft és Hippel idejében Magyarországon is napirenden volt a kérdés. Így az 1783-ban megjelent, „Megmutatás, hogy az asszonyi személyek nem emberek” című mérges kis röpirat sejteti velünk, hogy a nők öntudatra ébredhettek. A női öntudat megnyilvánulásai után ugyanis rendszeren — mint eső után a gomba: mérgesebbnél mérgesebb „vádiratok” ütik fel a fejüket; manapság éppen úgy, mint hajdanta. A „Megmutatásra” 1785-ben felelt „Carberi Anna kis-asszony” kedvességéhez írt levele, melyben megmutatja, hogy: az asszonyi személyek emberek” című röpirat, amely megíródott, mert „az egész könyvtartó almáriumban egy levelet sem talállok, melly Nememet védelmezné”. E polémiát gyorsan egymásután követik a vádaskodó és a védő iratkák.

A magyar nőmozgalom újjáébredésének korában az érdeklődés természetszerűleg erre

az irodalomra irányul. A nőmozgalom eredetét kutatva, a régi magyar szellemi életnek csodálatosan friss, lüktető étellel teli megnyilvánulásaira bukkanunk a Magyar Nemzeti Múzeum irattárában és könyvtárában. Az ott felhalmozott anyag között szerényen meghúzódó füzetek közül néhányat ki kell ragadni, hogy a nőmozgalom iránt érdeklődők könnyebben megismerhessék a kultúrtörténeti szempontból felette érdekes dokumentumokat.*

A Nemzeti Múzeumban őrzött idevágó munkák mindenekelőtt ékes bizonyítékai annak, hogy az utolsó évtizednek hazánkban keletkezett nőmozgalma nem idegen földből erőszakosan átplántált törzs, mint ahogy a nőmozgalom ellenzői állítják, nem magyartalan, erőszakos áramlat, hanem társadalmi életünk ősi talajában szilárdan gyökerező, meg-megszakadt, de mindig újból a korának megfelelő módon megnyilvánuló mozgalom.

Ezek a bizonyítékok egyben megcáfolják azt a sűrűn hangoztatott okoskodást is, hogy: magyar nőmozgalom természetellenes dolog, mert a magyar asszony lelkének nem felel meg a „szabadság, a polgári egyenjogúsítás megkívánása”.

Az elavult régi füzetekből a polgári, az emberi szabadság megkívánásának lángoszlopai törnek felénk. Melegen, bensőségesen, sokszor szilaj szenvedély hangján kéri-követelik a „Magyar Nemes Asszonyok” jussukat a Szabadságból, amely nélkül — helyesen ismerték fel — sohasem fejlődhettek tökéletes emberekké. A rendi társadalomban a főúri asszonyoknak az özvegyeknek, közvetve bár, de aktív politikai joguk volt. Követet küldhették az országgyűlésre, míg a köznemes asszonyok még a gallériákról sem hallgathatták az országos tárgyalásokat. Politikai mozgalom kezdete tehát az, amikor az egyszerű nemes asszonyok mindenekelőtt azért a jogért kelnek síkra, hogy a maguk és a gyermekeik szellemi javára legalább passzív részt vehessenek az országgyűlésen.

A női szabadság szükségének erős átérzését tükröztetik az elavult füzetek.

„Mi, kedves férjeink szint' olly' Nemesi jussal bírunk, mint Ti, szint' úgy fele-részt tesszük az Hazának, mint Ti, nints-is világos törvény arról, hogy a' Magyar Nemes Asszonyok szint olly' szabadok ne legyenek, mint Ti” — „Most nyissatok nekünk tágasabb kaput a velünk született szabadságra” — „Mit várhattok, ha vérünk nem az igazi Nemes Szabadságért buzog?” — „Azt felelitek: illetlenség az asszonyt az Ország-gyűlésébe bé-botsátani — mi köze az Asszonyoknak az Ország dol-

*1903-ban Hermann Seemann Leipzig, újból kiadta.

* Kivonatosan Bányay Elemér dr. a Pesti Naplóban több cikkben ismertette ezeket.

gával? Rokka az ő kezéhez nem Ország dolga, s. a. t. — Hogy pedig azt mondjátok, hogy nints köze az asszonynak az Ország dolgával, azt el nem szenvedhetjük!” — Figyelmeztetés, követelés, egy kis szelíd fenyegetés: ezek váltakoznak „A' magyar Anyáknak az Ország-Gyűllésére egybegyűlt Ország-Nagyai 's magyar atyák elejébe terjesztett alázatos kéréssek”-ben, amely mindössze azt kérte, hogy a nők jelen lehessenek a törvényhozás tanácskozásainál.

Bárány Péter a magyar anyák megbízásából 1790-ben, — tehát Wollstonecraft és Hippiel előtt, szerkesztette a radikálisabb követelést is indokoló kérvényt, melyet nyomtatásban is kiadtak. Egyidejűleg német fordításban, „Den deutschen Frauen gewidmet” is kiadták,

A kérvénynek P á l ó c z i H o r v á t h Ádámban „prókátora” akadt, aki vígjátékosan tartózkodó elismeréssel kel a kérelmezők pártjára. „A Magyar Asszonyok Prókátora A' Budán öszve gyűlt Rendekhez” című névtelenül megjelent füzetkéjét 1790 július 28-án írta, négy nappal később pedig „A Férjfiak Felelete az Asszonyokhoz, Arra a javallásra: hogy jó volna az Asszonyokat-is a' közönséges Gyülekezetekbe bé-botsátani” címen meg is adta a választ a pártfogolta kérvényre.*

Az anyák megbízásából írt „alázatos kérés” felsorolja a női nem szellemi fogyatkozásait, társadalmi szokásainak nyegleségeit, de ezeket a nőnek a férfiak által korlátolt munka- és tevékenységi körével magyarázza meg, „Az illendőbb, hogy Asszonyaitokat inkább tsak az házi gazd'asszonyosság tudományának szoros és sikertelen határjába rekesztvén, az Haza boldogságának szent oltárától (országgyűlés) el-űzzétek?” kérdezték a magyar Anyák 1790-ben, bizonyosságául, hogy a „csak-gazdasszonykodás” akkor is a nőkre erőszakolt állapot, amelyet bizonyára, mint ma is, az elődök lelkes „csak-gazdasszonyosságának” örökös emlegetésével tartottak fenn. S bár kérvényükben az asszonyok maguk megállapítják, mi unszolja őket üres, léha időtöltésre, divathajhászásra, idegen szokások majmolására és kimutatják, hogy csak magasabb és általánosabb érdekek ápolása javíthatna az állapoton, Horváth Ádám, a prókátor, jóleső fölényvel szemükre veti hibáikat, melyek legfőbbje, hogy nem ismerik föl a „férjfiú elsőbbségét”. A prókatori írásban, feladatának megfelelően még türtözteti a szemrehányásokat és sok okos, világos érveléssel támogatja a nők kérését, de a „Férjfiak Feleleteiben kedvére kitombolja magát. Szidja a nőket,

ostorozza hibáikat és berzenkedve mogorvaskodik, amikor megszerkeszti a „feltételeket, mellyeket szenttül fogadniok” kell, ha a kívánt szabadsággal élni akarnak. Sokat sejtet az első feltétel: „A' férjfiak' elsőségét meg-ismerjétek; őket annál, mint eddig jobban betsüljétek”.

De ha megmosolyogni való feltételekkel is, végeredményben a magyar nők mégis megkapták az engedélyt, hogy az Országgyűlés tanácskozásait meghallgathassák. Ugyanakkor, amikor a francia Convent tárgyalásainak tribüneiről száműzte és nyilvános gyűléseken való részvételtől eltiltotta a nőket.

S ha meggondoljuk, hogy az angol asszonyok még ma is csak a „segment” vasrácsai mögül hallgathatják a parlamenti tárgyalásokat, a porosz asszonyok pedig politikai gyűléseken nem vehetnek részt, míg a magyar asszonyok mint másodrendű just — a tényleges politikai jog mellett — megszerezték ezeket a szabadságokat, akkor semmit sem furcsálhatunk jobban, mint hogy a sajtóban is, meg a közönségben is sűrűn azt kell hallanunk, hogy éppen a m a g y a r asszony még nem érett meg a bővebb politikai jogban való részvételre.

Az idézett három magyar füzet legközelebb új kiadásban jelenik meg, akkor visszatérünk a tárgyra.

* Mind a két névtelenül megjelent füzet szerzősége Horváth Ádámnak a „Tudományos Gyűjtemény. 1822-iki II. kötetben közölt önéletrajzából megállapítható.